

AMERICKÝ TRÁVNÍK JAKO CVIČIŠTĚ OBČANSKÉ CTNOSTI

JAN HLÁVKA

ABSTRACT

The American Lawn as a Training Ground for Civic Virtue

This article seeks to refute the thesis of contemporary environmental criticism of the aesthetic origins of American lawn culture. In contrast to the prevailing view about the aesthetic autonomy of the perfect front lawn, the author traces the history of the concept back to the eighteenth-century philosophy of internal senses as reflected in the thought of Thomas Jefferson. The author seeks to demonstrate that in Jefferson's processual conception of civic virtue (a foundation stone of democratic society), moral sense and the sense of beauty are entangled with the workings of cognitive capacities. Thus, the architectural and landscape designs of Jefferson (as well as of those of his successors, A. J. Downing, F. L. Olmsted, and F. S. Scott) perform an aesthetic, moral, educative, and, above all, political function. The ideas discovered in Jefferson's work are followed throughout the nineteenth-century industrialization and the spread of suburban housing to the emerging of post-war residential colonies, imposing 'lawn politics' by means of legal and social pressures.

Keywords: lawn; landscape design; Thomas Jefferson; Andrew Jackson Downing; environmental criticism

I.

Trávník je vsudy přítomnou a neodmyslitelnou složkou americké urbánní krajiny. Přesto není v žádném ohledu složkou severoamerického kontinentu nativní, nýbrž zcela umělou. Americké trávníky tvoří ve většině případů importované, šlechtěné a pravidelně udržované rostlinné monokultury, vysazované bez ohledu na lokální klimatické podmínky.¹ Rozloha udržovaných trávníků více než trojnásobně přesahuje rozlohu polí s kukuřicí, druhou nejpěstovanější rostlinou ve Spojených státech. Městské a předměstské trávníky pokrývají celkem 163 800 km², tedy více, než činí např. rozloha státu New York.² Již jen z tohoto důvodu jsou americké trávníky (a procesy navázané na jejich

¹ Ani jedno ze tří nejhodnější vysazovaných travních semen ve Spojených státech není amerického původu. Nejpopulárnější Kentucky bluegrass (lipnice luční, *Poa pratensis*) pochází z Evropy a severní Asie, Bermuda grass (troskut prstnatý, *Cynodon dactylon*) byla importována z Afriky a trávy rodu *zoysia* z jihovýchodní Asie a Austrálie. Jedním z mála původních amerických travních semen je tzv. Buffalo grass (*Bouteloua dactyloides*), původní tráva severoamerických prérí, jež se však drží na spodních místech první desítky nejvysazovanějších semen. Srov. E. Kolbert, Turf War, *The New Yorker*, 21. července 2008.

² C. Milesi; S. W. Running; C. D. Elvidge et al., Mapping and Modeling the Biogeochemical Cycling of Turf Grasses in the United States, *Environmental Management*, roč. 36, 2005, č. 3, s. 426–438.

výsadbu a údržbu) významným ekonomickým a ekologickým faktorem. Pro ilustraci uvedme, že podle výzkumů Americké vodohospodářské agentury z roku 2003 představuje zavlažování trávníků 60 % spotřeby vody v amerických domácnostech.³ Ročně se ve Spojených státech prodá 45 000 tun trávníkových chemikálií. Benzinové zahradní sekačky se výrazně podílejí na znečišťování ovzduší (jsou zdrojem 5 % emisí ve Spojených státech) a půdy (ze zhruba 3 miliard litrů benzínu ročně spotřebovaných při sekání 2,7 % vyteče do půdy).⁴ Nadužívání pesticidů a herbicidů v předměstských oblastech se navíc negativně odráží na stavu volně žijící fauny a flóry urbánní krajiny stejně jako na zdraví obyvatel a domestikovaných zvířat.⁵

Je proto málo překvapivé, že se trávníková hortikultura stala v posledních pětadvaceti letech častým předmětem environmentální kritiky.⁶ Většina studií v této tradici se drží stejné narativní strategie:⁷ Estetický ideál dokonalého předního trávníku, importovaný do amerických kolonií na východním pobřeží v 18. století z britské zámkové a parkové architektury, se od 19. století v rámci ekonomicko-spoločenského vývoje změnil z odznaku bohatství venkovských latifundistů v symbol prosperity americké střední třídy, sídlící v rozrůstajících se předměstských enklávách. Honba za zahradní verzi „amerického snu“ však byla přímo navázána na řadu kontroverzních společenských fenoménů: rozmach chemického průmyslu, produkujícího herbicidy, pesticidy a hnojiva, poptávku po levné pracovní síle, již v prvních letech zajišťovali černí otroci, ale která se i po abolicí otroctví rekrutovala ze segregované černošské menšiny, stejně jako z rozrůstající se komunity ilegálních imigrantů. A v neposlední řadě i kontroverzní „plevelové zákony“ (*weed laws*), přítomné na všech úrovních americké legislativy a nařizující občanům, jak nakládat se soukromým majetkem.⁸ Morální douška environmentální kritiky amerického trávníku tedy zní: společensky podmíněné plošné superponování autonomního estetického ideálu na různorodé podmínky americké kulturní krajiny způsobuje ohrožení základních (a zakladatelských) morálních hodnot americké demokracie.

³ Tabulka 28, Estimated Quantity of Water Applied and Method of Distribution by Selected Crops Harvested: 2003 and 1998, in: 2003 Farm and Ranch Irrigation Survey, <http://www.agcensus.usda.gov/Publications/2002/FRIS/index.asp> (cit. 10. 2. 2015).

⁴ Všechna uvedená data čerpána ze stránek US EPA (United States Environment Protection Agency), <http://water.epa.gov/polwaste/nps> (cit. 10. 2. 2015).

⁵ Srov. P. Robbins, *The Lawn People: How Grass, Weeds and Chemicals Make Us Who We Are*, Temple University Press, Philadelphia 2007, s. 46–71.

⁶ Pionýrskou studií sociálně-environmentální kritiky amerického trávníku byl text Michaela Pollana „Proč sekat? Obžaloba trávníků“ z roku 1989 (M. Pollan, Why Mow? A Case against Lawns, *The New York Times Magazine*, 25. května 1989; citováno podle M. Pollan, Why Mow? A Case against Lawns, in: M. Pollan, *Second Nature: A Gardener's Education*, Dell Publishing, New York 1991, s. 65–78). V kritickém duchu pokračují i recentní publikace o americkém trávníku, např. V. S. Jenkins, *The Lawn: A History of an American Obsession*, Smithsonian Books, Washington 1994; F. H. Bormann, *Redesigning the American Lawn*, Yale University Press, New Haven 2001; T. Steinberg, *American Green: The Obsessive Quest for the Perfect Lawn*, W. W. Norton, New York 2006; P. Robbins, *The Lawn People*, viz výše.

⁷ Tuto strategii sledují např. Paul Robbins v knize *The Lawn People*, viz výše, Victoria S. Jenkins v knize *The Lawn: A History of American Obsession*, viz výše, Loren B. Byrne v článku „Of Looks, Lawns and Laws: How Human Aesthetic Preferences Influence Landscape Management, Public Policies and Urban Eco System“, in: D. Laband (ed.), *Emerging Issues Along Urban-Rural Interfaces: Linking Science and Society Conference Proceedings*, Auburn University Press, Auburn 2005, s. 42–46, Bret Rappaport ve studii „Green Landscaping: Greenacres“, *The John Marshall Law Review*, roč. 26, 1993, č. 4, dostupné z <http://archive.epa.gov/greenacres/web/html/index-7.html>, a další.

⁸ Typologii a analýzu dosahu „weed laws“ ve Spojených státech přináší např. Bret Rappaport ve studii „Green Landscaping: Greenacres“, viz výše.

Domnívám se, že ačkoliv je kritický zápal environmentalistů oprávněný, mýlí se, hledají-li „kořen zla“ v trávniku jako esteticky autonomním objektu. Kantovská autonomie estetická totiž ve Spojených státech nikdy nezapustila natolik hluboké kořeny, aby tento koncept mohl zbytnět a stát se hybatelem procesů, z jejichž důsledků jej environmentální kritika viní. Je-li americký trávnik materiálním důsledkem obecnější teoretické koncepce, je ji naopak třeba hledat u proromantické etiky vnitřních smyslů, či ještě lépe v „estetice ctnosti“, již ze spisů třetího amerického prezidenta Thomase Jeffersona interpretuje Lee Quinby ve stati „Thomas Jefferson: The Virtue of Aesthetics and the Aesthetics of Virtue“.⁹ Je přitom příznačné, že právě Thomas Jefferson – právník, plantážník, amatérský přírodovědec, urbanista a palladiánský architekt – patří nejen mezi otce americké demokracie, ale též mezi otce ideologie amerického trávniku.

V tomto kontextu se pokusím ukázat, jakým způsobem jsou myšlenky Jeffersonovy „estetiky ctnosti“, obsažené v *Notes on the State of Virginia* (1785), v Deklaraci nezávislosti (1776), ale především v jeho soukromé korespondenci, uskutečňovány v Jeffersonových architektonických plánech; a jak znovu rezonují v konstitutivních textech americké zahradní architektury *A Treatise on the Theory and Practice of Landscape Gardening* Andrewa Jacksona Downinga (1841) a *The Art of Beautifying Suburban Home Grounds* Franka J. Scotta (1870). Myšlenky těchto spisů se bezprostředně odrážely v plánech „otců amerického předměstí“ Frederika Law Olmsteda a Calverta Vauxe a nabyly moderní masové podoby v rezidenčních projektech developera Williama Levitta ze čtyřicátých let 20. století. Primárně se zaměřím na to, abych ukázal, že teoretický rámec amerického trávniku není od svých počátků rámcem ryze estetickým, nýbrž politickým a že jeho estetická funkce je sice jednou z funkcí konstitutivních, nikoliv však funkcí jedinou, a dokonce ani dominující. Spolu s Quinbym budu tvrdit, že estetická funkce zůstává „propletená“ s funkcí etickou, od níž ji není možné smysluplně oddělit, a že se v tomto propletení společně podílejí na realizaci prvotní politické ideje. Kritika amerického trávniku by proto měla být v první řadě kritikou osvěcenského politického ideálu monokulturní demokracie, jenž navzdory okolnostem stále přetrvává v americkém kulturním povědomí.¹⁰

II.

Trávnik jako prvek zahradní architektury samozřejmě není americkým vynálezem, i když se jedná o fenomén poměrně moderní. V angličtině je slovo *lawn* (trávnik) doloženo od poloviny 16. století, avšak ve svém dnešním významu (označení pravidelně udržované zahradní travnaté plochy) se poprvé vyskytuje až v roce 1733.¹¹ Dříve toto slovo označovalo jakoukoliv travnatou plochu bez stromů, případně lesní palouk. Podobně

⁹ L. Quinby, Thomas Jefferson: The Virtue of Aesthetics and the Aesthetics of Virtue, *The American Historical Review*, roč. 87, 1982, č. 2, s. 337–356.

¹⁰ Přežívání etnického anglosaského monokulturalismu identifikuje jako příčinu selhání „teorie tavícího kotle“ již Randolph S. Bourne v ikonické studii kulturního pluralismu „Trans-national America“, *Atlantic Monthly*, 1916, č. 118, s. 86–97.

¹¹ Heslo „lawn“ v Online Etymological Dictionary, <http://www.etymonline.com/index.php?term=lawn> (cit. 10. 2. 2015).

významy mají též starší výrazy *green* (travnatá plocha, pastvisko) a *turf* (drn, cíp půdy porostlý travou), jejichž původ je již protogermánský.

Nejstarší evropské předchůdce zahradního trávníku nalézáme ve středověku. Byly jimi volné travnaté, pravidelně odlesňované plochy obklopující středověké hrady. Smysl jejich údržby byl ryze praktický: volné prostranství kolem hradu zajišťovalo dobrou dohlednost a kontrolu nad okolím. Významná byla též jejich obranná role: v případě napadení hradu neposkytovaly holé travnaté svahy kolem hradu útočnickům žádné přirozené krytí. Druhým typem udržovaných travnatých ploch, které znala středověká Evropa, byly anglické „*commons*“, tedy sdílené pozemky, náležející sice lennímu pánovi, ale uložené do užívání určité skupině leníků, například vesnici nebo hradnímu služebnictvu, k pastvě vlastního zvířectva. Od 15. století sice *commons* v Británii ubývá, neboť jejich úrodnost postupem času kvůli nekontrolovanému využívání klesá, a dochází k ohrazování pastvin a vzniku soukromého rolnictva, přesto však tato typická forma společného využívání pozemků byla ještě v 16. století importována puritánskými osadníky do severoamerických kolonií a sehrála zde významnou roli při formování amerického trávníku.

Již od 13. století byly rovné travnaté plochy v Británii udržovány též jako hřiště pro hru *bowls* (ve Francii pak pro její lokální obdobu *pétanque*, jež se však, na rozdíl od *bowls*, běžně hraje též na pískovém hřišti). Tato populární kratochvilná aktivita dala název přednímu trávníku, jenž se od 16. století stal běžnou součástí aristokratických sídel – *bowling green*.

V evropské zahradní architektuře 16. a 17. století byla úloha trávníků stále ještě omezená: představovaly přechodové plochy mezi okrasnou a zeleninovou zahradou, „plátno“ pro tvorbu *broderie* ve francouzských zahradách anebo prostor pro sport a hry. Esteticky významnou složkou zahrady se staly až v britské parkové architektuře 18. století, jež opustila striktní kompozici pohledu, předpokládající pohyb pozorovatele po přesně vyznačených osách cest, ve prospěch aktivního hledání malebných scénérií pozorovateli svobodně se pohybujícími po zeleném pažitě.

Móda anglického krajinářství se rychle rozšířila též do britských kolonií na americkém kontinentu. Populární plány Lancelota „Capability“ Browna či Humphrye Repton, stejně jako teoretické spisy „*Leveling the Slopes of Turf*“ (1712) Johna Jamese či *New Principles of Gardening* (1728) Battyho Langleyho, kolovaly i mezi koloniální elitou. Jejich vliv se přirozeně odrazil také ve zdejší architektuře, napodobující britské vzory. Jednou z prvních významných realizací, která roli trávníku v architektuře východního pobřeží kodifikovala, bylo sídlo George Washingtona Mount Vernon, budované v letech 1754–1799 a navržené samotným Washingtonem podle vzorníků a architektonických plánů Battyho Langleyho. Po vzoru francouzského zámkového typu s čestným dvorem v něm velký otevřený přední trávník (*bowling green*) tvoří střední „přechodovou“ plochu mezi dvěma terasovitými zahradami (okrasnou a zeleninovou). Ze soudobé britské architektury převzal Washington pro Mount Vernon také model rozsáhlého zadního trávníku, táhnoucího se po zvlněném svahu od řeky Potomac až k východnímu průčelí domu. Tento trávník sloužil soukromému životu rodiny majitele sídla a jejich přátel.

Zatímco v New Yorku a Virginii byl trávník výsadou privilegovaných vrstev, novoanglický puritanismus a pensylvánské kvakerství daly vznik typu veřejného, společného trávníku (*common green*), jenž vzešel ze středověkého anglického pastviska – *commons*. Idea úzce semknuté zbožné komunity obdělávající společně sdílené pozemky přirozeně volala po reprezentativním shromaždišti. Jestliže vážné morální a teologické záležitosti se

odbyvaly v kostele, pro světská setkání, obchod i výcvik milice se lépe hodilo nezastavěné a neosázené zelené prostranství. K tomuto účelu byl již v roce 1634 vyhrazen slavný padesátiakrový „park“ Boston Common.¹² Ve stejném duchu o několik let později plánoval místodržící William Penn výstavbu Filadelfie jako „zeleného venkovského města“ (*green cuntry towne*), obsahujícího hned čtyři rozsáhlé *common greens*.

O sblížení reprezentativního a privátního i soukromého a veřejného trávníku a jejich zahrnutí do jediného architektonického plánu se zasloužil právě Thomas Jefferson. Někdy náhodou se tak stalo v době, kdy se formovaly též základní politické a společenské principy nové americké demokracie, jejichž manifesem se stal dokument, s nímž je Jeffersonovo jméno nerozlučně spojeno: Deklarace nezávislosti.

III.

Základní nárok Jeffersonovy politické filosofie je vysloven ve druhé větě Deklarace: „Pokládáme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni, že jsou obdařeni svým stvořitelem určitými nezcizitelnými právy, že mezi tato práva náleží život, svoboda a sledování osobního štěstí.“¹³ Mezi nezcizitelnými právy, jež zakládají mezilidskou rovnost, jmenuje Jefferson kromě práva na život a na svobodu též právo usilovat o osobní štěstí. Právě to se stalo gravitačním centrem jeho úvah. Usilovat o osobní štěstí je nárokem, jež na člověka klade epikurejská praktická filosofie, k níž se Jefferson (podobně jako např. Benjamin Franklin) otevřeně hlásil.¹⁴ Již Epikuros si však uvědomoval, že usilování o trvalé štěstí (*hédoné*) nevyvazuje člověka z morální povinnosti vůči ostatním, nýbrž naopak zakládá povinnost člověka usilovat o spravedlivý sociální řád, v němž jedině je možné trvalého štěstí dosáhnout.¹⁵ Ctnost je nezbytnou podmínkou štěstí.

Od Epikurovy filosofie se Jefferson odklonil ve dvou ohledech. Za prvé nevěřil, že štěstí je totožné se stavem libosti (respektive absence bolesti), nýbrž s procesem kontinuálního dosahování tohoto stavu, a tedy s praxí ctnosti. Za druhé věřil, že tato praxe nemůže být řízena pouze rozumem, ale že vychází z hlubšího zdroje. V tomto ohledu byl Thomas Jefferson stoupencem britské školy vnitřních smyslů, z níž na něho zvláště silně zapůsobily myšlenky Henryho Homea, lorda Kamese a Anthonyho Ashleyho Coopera, třetího Earla ze Shaftesbury.¹⁶ Ve shodě s oběma filozofy přijímal Jefferson Lockeovo

¹² Travnatou plochu zakoupili v roce 1634 massachusettsští osadníci od prvního majitele půdy Thomase Blaxtona do společného vlastnictví. Téměř dvě stě let, až do roku 1830, plnil Boston Common úlohu obecní pastviny, jak bylo běžné u středověkých *commons*. Krom toho však byl užíván též k rekrutaci a přezimování vojska, výcviku koloniální milice a jako popraviště. K popravám byl až do roku 1817 používán šibeniční dub na jednom z cípů trávníku.

¹³ T. Jefferson, *The Declaration of Independence and Letters, Addresses, Excerpts and Aphorisms*, ed. R. S. Poppen, St. Louis, MO, 1898, s. 21.

¹⁴ Jefferson se otevřeně hlásí k epikureismu v dopise Williamu Shortovi z 31. října 1819, v němž představuje své shrnutí Epikurova učení v tzv. Sylabu z Monticella. Viz T. Jefferson, *The Life and the Selected Writings of Thomas Jefferson, 1743–1826*, ed. A. Koch; W. Peden, Random House, New York 1983³, s. 633.

¹⁵ Srov. Diogénes Laertios, *Život a učení filosofa Epikúra*, Rovnost, Praha 1952, s. 49.

¹⁶ Pro naše téma je významné, že lord Kames věnuje ve svých *Elements of Criticism* celou kapitolu kráse v architektuře a zahradnictví. Kames v ní odmítá ideál francouzské formální zahrady a naopak chválí vznikající britskou školu krajinného parku. V tomto duchu též doporučuje provázanost architektury s krajinou, do níž je zasazena. Jefferson Kamesovu knihu několikrát četl a hustě poznámkoval. Oba

rozdělení idejí na prosté, přístupné pouhým prostřednictvím smyslů, a komplexní, jejichž poznání vyžaduje rozumový soud. Rovněž ve shodě s Kamesem a Shaftesburym věřil, že člověk je kromě pěti vnějších smyslů nadán dvojicí smyslů vnitřních: smyslem pro krásu a morálním smyslem. Tyto jsou nezávislé na rozumu a – Jeffersonovými slovy – v „rozděleném království“ lidského života spadají pod vládu Srdce, nikoliv Hlavy.¹⁷ Protože však morální i estetický cit jsou právě city a nikoliv soudy, nevědí nic o příčině, která je vyvolala, a nemohou samy o sobě zakládat ctnost. Na té se musí účastnit i rozum. Jefferson tak rozlišuje mezi krásou *formální*, bezprostředně pocítovanou, a krásou *praktickou*, relativní vzhledem k vnějšímu účelu. Analogicky také činí rozdíl mezi ušlechtilým sentimentem (např. soucitem s trpícím) a skutečnou ctností. Zatímco první je v obou případech výsledkem zdravého fungování vnitřního smyslu, druhé vyžaduje harmonickou spolupráci mezi smysly a rozumem.¹⁸

V oblasti morální teorie Jefferson jednoznačně nadřazuje skutečnou ctnost pouhému morálnímu citu. Zatímco cit je zdrojem libosti – jež je momentálním rozbouřením příjemných emocí – pravá ctnost uvádí činnost emocí a myšlení v harmonii, a tím působí vnitřní klid, vyrovnanost a štěstí. V oblasti estetiky nelze o hierarchii krásy mluvit tak snadno: pocítovaná formální krása je pro Jeffersona odlišným druhem krásna než krása relativní, praktická.¹⁹ Formální krása je však oprávněná pouze tam, kde napodobivá povaha umění nevyvolává morální cit. V zobrazivých uměních jsou díla přispívající k posilování ctnosti hodnocena vždy výše než ta, která pouze rozněčují city. Jeffersonova koncepce estetické hodnoty je tedy smíšená a skládá se ze tří prvků: (a) formální krásy, vnímané přímo, díky smyslu pro krásu, (b) praktické krásy, vyplývající ze souladu mezi věcí a jejím účelem, jež je chápána součinností rozumu, vnějších smyslů a smyslu pro krásu, a (c) instrumentality k utužování ctnosti, vnímané součinností rozumu s oběma vnitřními smysly.

Nesmíme však zapomínat, že ctnost pro Jeffersona není atributem subjektu, nýbrž jeho aktivitou. „Ctnost existuje jen, je-li podrobována zkoušce,“ píše Jefferson.²⁰ Proces ctnosti má následující dynamiku: setkání člověka s estetickou či morální skutečností zapůsobí na jeho vnitřní smysly, jež motivují jednání (jde-li o morální smysl), nebo tvoření (jde-li o estetický smysl). Jednání či tvoření, motivované vnitřními smysly, produkuje libost. Jsou-li však výsledky jednání či tvoření porovnávány s jejich příčinami (pomocí rozumu), s minulými zkušenostmi (pomocí paměti), a s představami nejlepšího možného (pomocí imagince), je taková činnost též ctnostnou činností, a to tím více, čím více asociovaných

se shodovali v názoru, že zahradnictví je krásné umění. Srov. K. Hafertepe, *An Inquiry into Thomas Jefferson's Ideas of Beauty*, *Journal of the Society of Architectural Historians*, roč. 59, 2000, č. 2, s. 218.

¹⁷ Metafora „rozděleného království Hlavy a Srdce“ pochází z Jeffersonova dopisu Marii Coswayové z 12. října 1786. Viz T. Jefferson, *The Life and Selected Writings of Thomas Jefferson, 1743–1826*, viz výše, s. 364–365.

¹⁸ Zdůrazněme, že praktická krása a skutečná ctnost nezávisí na rozumu výhradně, nýbrž jsou podmíněny spoluprací mezi vnějšími a vnitřními smysly a rozumem. Bez smyslového vedení je rozum slepý, jak zdůrazňoval Shaftesbury. Srov. K. E. Gilbertová; H. Kuhn, *Dějiny estetiky*, Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Praha 1965, s. 196.

¹⁹ Tuto souřadnou dichotomii formální a praktické krásy podřazuje Jefferson po vzoru Kamesově, ale též po vzoru *The Analysis of Beauty* Williama Hogartha, již měl rovněž ve své knihovně. Srov. K. Hafertepe, *An Inquiry into Thomas Jefferson's Ideas of Beauty*, viz výše, s. 217.

²⁰ V dopise W. Shortovi z 31. října 1819, T. Jefferson, *The Life and Selected Writings of Thomas Jefferson, 1743–1826*, viz výše, s. 633.

příčin, minulých zkušeností a možných budoucích zkušeností reflexe nabídne.²¹ Ctnost je proto něčím, co vyžaduje pravidelnou aktivní kultivaci; něčím, co mírní a obrušuje (nezbytné) výstřelky citu do pravidelné formy a řádu. A štěstí není v posledku nic jiného než nepřetržitý život v ctnosti.

Z této charakteristiky ústředních pojmů Jeffersonova myšlení lze dovodit důvody jeho víry v ctnostnou povahu venkovského života, charakterizovaného pravidelným obděláváním půdy v soukromém vlastnictví. Cyklická, ritualizovaná práce je zjevně nejkratší cestou ke ctnosti. V dopisu Johnu Jayovi Jefferson píše: „Ti, kdo obdělávají zemi, jsou naši nejcennější občané. Jsou ze všech nejčestnější, nejhouževnatější, nejnezávislejší, a přitom jsou s naší zemí, s její svobodou a jejími zájmy svázáni těmi nejpevnějšími pouty.“²² A v *Notes on the State of Virginia* tvrdí dokonce univerzálně: „Dokud bude v kterékoliv zemi existovat neobdělávaná půda a nezaměstnaní chudí, je jasné, že zákony soukromého vlastnictví převrací a znásilňují přirozený řád. Země je společným vlastnictvím, na němž je člověku souzeno žít a jež je povinen obdělávat. Malí vlastníci půdy jsou nejcennější a nejdůležitější součástí každého státu.“²³ Z těchto důvodů byl Jefferson ve sporu se svým politickým rivalem Johnem Adamsem, druhým prezidentem Spojených států: zastával se ekonomiky založené na zemědělské produkci drobného rolnictva (a *de facto* byl též obhájcem otroctví) proti Adamsově vizi manufakturní velkoměstské ekonomiky bez otrocké práce.

Jeffersonův filosofický názor se odráží i ve dvou jeho nejznámějších architektonických realizacích: vlastním sídle Monticello a University of Virginia. Jefferson věřil, že stejně jako ctnost i smysl pro formální krásu je nutné vzdělávat a tříbit stykem s ušlechtilými uměleckými díly. Ta bohužel ve Spojených státech – alespoň podle Jeffersonova názoru – nebyla především v oblasti architektury vůbec k dispozici.²⁴ Proto architektura Monticella i University of Virginia měla plnit nejen funkci praktickou a estetickou, nýbrž také funkci pedagogickou – měla být příkladem hodným napodobování. A totéž do značné míry platilo i pro úpravy přilehlých pozemků (jež Jefferson podle Kamesova vzoru považoval ve spojení s architekturou za jediný celek). Monticello bylo ideálním vzorem palladiánského venkovského sídla, *villa rustica*, typického pro agrární otrokářskou demokracii, jíž se Spojené státy podle Jeffersona měly v budoucnu stát. Nacházelo se na uměle zarovnaném pahorku a bylo obklopeno, kromě okrasné a zeleninové zahrady, též tříakrovým západním trávníkem, jenž byl určen pro hry a rodinný život, podobně jako západní trávník Mount Vernonu. Na rozdíl od Mount Vernonu se však jednalo o trávník umělý a monokulturní – první svého druhu ve Spojených státech.²⁵

²¹ Rozum, paměť a imaginace jsou schopnostmi, které Jefferson v metafoře rozděleného království lidského života připisuje Hlavě. Jejich pojetí beze změny převzal od Shaftesburyho. Mechanismus, jímž se tyto „mentální“ schopnosti podílejí na estetice ctnosti, podrobně rozebírá Lee Quinby ve svém článku. Srov. L. Quinby, Thomas Jefferson: The Virtue of Aesthetics and the Aesthetics of Virtue, viz výše, s. 343–346.

²² Jefferson Johnu Jayovi, 23. srpna 1785. T. Jefferson, *The Life and Selected Writings of Thomas Jefferson*, 1743–1826, viz výše, s. 351.

²³ T. Jefferson, Notes on the State of Virginia, in: T. Jefferson, *Writings*, ed. M. Peterson, Literary Classics of the U.S.A., New York 1984, s. 301.

²⁴ *Notes on the State of Virginia* obsahují pasáž věnovanou zevrubné kritice architektonických památek, z nichž žádná v Jeffersonových očích neobstojí. Srov. tamtéž, s. 349–356.

²⁵ T. O'Malley, The Lawn in Early American Landscape and Garden Design, in: G. Teysot (ed.), *The American Lawn*, Princeton Architectural Press, New York 1999, s. 65–87.

Druhým Jeffersonovým architektonickým manifestem je plán University of Virginia, jehož dlouhý obdélníkový trávník sice svou formou připomene *bowling green* soukromých sídel, ale jeho sociální funkce odpovídá spíše účelu novoanglických *common greens*. Jefferson se vzpírá zavedenému typu městské univerzity jako jediné budovy a místo něj prosazuje představu konglomerace menších staveb kolem rozsáhlé zelené plochy. K plánu poznamenává v dopisu L.W. Tazewellovi: „Velké domy jsou vždy ohavné, neúčelné, náchylné k riziku požárů a nevyhovující v případě epidemie. Malá, jednoduchá školní budova a samostatný dům pro každého profesora jsou vhodnější. Tyto domy nechtě jsou spojeny krytými promenádami, z nichž nechtě se oddělují otevřené chodníky k budovám pro studenty. Tyto mohou být dodatečně budovány podle potřeby. Skutečně se domnívám, že univerzita nemá být jediný dům, ale spíše vesnice.“²⁶ Tak se zrodil typ amerického univerzitního kampusu – akademické vesničky na zeleném pažitě. Jednalo se o Jeffersonovo trvalé přesvědčení, jak dokládá pozdější dopis podílníkům East Tennessee College z roku 1810, obsahující doporučení ohledně budoucí podoby univerzity: „Celek [akademických budov] by měl být rozmístěn kolem otevřeného čtvercového trávníku se stromy, a tak vytvářet, abych tak řekl, akademickou vesnici; ne jediné velké doupe plné hluku, špíny, neřesti a zkaženého vzduchu. [...] Přelidněné budovy, do nichž zavíráme naše mladé, jsou nepřátelské nejen ke zdraví, ale též ke studiu, mravům, morálce a pořádku.“²⁷

Zkrátka, Jefferson se ve svých filosofických úvahách i architektonických projektech snažil, aby každý člověk – dokonce i na univerzitách studující mladá elita – zůstával ve spojení s pravidelným obděláváním a udržováním půdy. Toto úsilí bylo motivováno politickým ideálem občanské ctnosti, jež však vedle morálního obsahuje též estetický aspekt.

IV.

Ačkoliv úprava zahrad Mount Vernonu a Monticella nechybí v žádné monografii věnované historii amerického trávníku, za skutečného otce americké hortikultury je právem považován o dvě generace mladší zahradní architekt Andrew Jackson Downing. Downingova krátká, ale zářná kariéra (ukončená tragickou smrtí při explozi parniku Henry Clay na řece Hudson) vycházela z inspirací anglickým romantismem a novogotikou, brala však v úvahu nejen specifika amerického klimatu a domácí flóry, ale též ekonomicko-politické realie mladých Spojených států.

Současně s praxí zahradní architektury se Downing věnoval také teorii. Jeho kniha *A Treatise on the Theory and Practice of Landscape Gardening, Adapted to North America* (1841)²⁸ byla první hortikulturistickou příručkou sepsanou pro americké prostředí a klíčovým spisem pro americkou hortikulturu zůstala po celé 19. století. Jak je zřejmé již z titulu, Downingův spis není pouze praktickou zahradnickou příručkou, nýbrž manifestem teorie a filosofie zahradní architektury v amerických podmínkách. Na této úrovni

²⁶ Jefferson v dopise L. W. Tazewellovi z 5. ledna 1805. Citováno podle: K. Hafertepe, *An Inquiry into Thomas Jefferson's Ideas of Beauty*, viz výše, s. 227.

²⁷ Citováno podle W. L. Creese, *The Crowning of the American Landscape: Eight Great Places and Their Buildings*, Princeton University Press, New York 1985, s. 14, 21.

²⁸ A. J. Downing, *A Treatise on the Theory and Practice of Landscape Gardening, Adapted to North America*, Wiley & Putnam, London – New York 1841.

je zřetelný Downingův příklon jak k etice vnitřních smyslů, tak k Jeffersonovu ideálu zemědělské polis, složené z drobných vlastníků půdy.

Downingovo krédo je shrnuto již v předmluvě svazku: „Láska k vlasti je nerozlučně propojena s láskou k domovu. Proto cokoliv, co vede člověka k navyšování pohodlí a elegance života kolem jeho příbytku, zvyšuje jeho lokální závazky a činí domácí život příjemnějším; to také umocňuje nejen jeho soukromé potěšení, nýbrž posiluje jeho vlastenectví a činí z něj lepšího občana. A není na světě žádné zaměstnání ani kratochvíle, jež by poskytovaly myslí větší a trvalejší štěstí než obdělávání půdy a údržba vlastního pozemku.“²⁹ V této pasáži rezonují všechny klíčové motivy, které jsme identifikovali u Jeffersona: intimní vztah k půdě v soukromém vlastnictví jako východisko demokratického patriotismu, kontinuální obdělávání půdy jako cesta ke ctnosti, jež je zárukou trvalého štěstí, i propojení morálního a estetického aspektu jako dvou souvisejících, ale odlišitelných stránek této ctnosti. Downing připojuje i požadavek na kultivaci veřejného vkusu, neboť „[u]činí-li [občan] svůj dům krásnějším, přispívá tím nejen ke štěstí svému a své rodiny, nýbrž pěstí též vkus svých sousedů a zvyšuje krásu naší země jako celku“.³⁰

Musíme však přiznat, že trávníkům věnuje Downing poměrně malou pozornost. Mnohem více jej zajímají profilové úpravy pozemků, orientace domu, výstavba cest, volba vhodných květin a zeleniny pro dané klimatické podmínky a výsadba okrasných i ovocných stromů (jeho bratr a spoluautor knihy Charles Downing byl uznávaným dendrologem a pomologem). To lze snadno pochopit, máme-li na zřeteli, že podobně jako Jefferson píše i Downing svou knihu pro obyvatele amerického venkova živící se zemědělstvím a obdělávající relativně rozsáhlé pozemky. Domovem amerického trávníku však není zkrášlená latifundie, nýbrž přední dvorek předměstského rodinného domu.

Za konstitutivní projekt amerického předměstí lze považovat plán chicagské předměstské komunity Riverside, projektovaný nejslavnějším americkým zahradním architektem 19. století Frederickem Law Olmstedem a Downingovým žákem Calvertem Vauxem v roce 1869. Charakteristickými rysy Riverside, notně inspirovanými myšlenkami Downingovy krajinářské filosofie, byly zvlněné ulice, rozsáhlé zelené plochy (pokryté komunálně udržovaným trávníkem) a zákaz vztyčování plotů mezi předními dvorky parcel, tak, aby spojené přední trávníky tvořily „nekonečnou zelenou stuhu, obepínající bílý pás architektury“.³¹ Tento model se rychle stal předmětem napodobování v desítkách až stovkách nově vznikajících předměstských enkláv.

Rozmach amerického předměstí si žádal také vznik hortikulturistické příručky, věnující pozornost principům zkrášlování menších zahrad středostavovských příbytků, jejichž majitelé se již neživí zemědělstvím a péče o zahradu je pro ně volnočasovou aktivitou. Za tímto účelem jiný Downingův žák, Frank J. Scott, sepsal knihu *The Art of Beautifying Suburban Home Grounds of Small Extent* (1870).³² V ní již hraje trávník úlohu zcela klíčovou a je mu – na rozdíl od Downingova *Treatise* – věnována celá samostatná kapitola.³³

²⁹ Tamtéž, s. iii.

³⁰ Tamtéž, s. v.

³¹ F. L. Olmsted, *Public Parks and Enlargement of Towns*, Riverside Press, Cambridge 1870, s. 15.

³² F. J. Scott, *Victorian Gardens: The Art Of Beautifying Suburban Home Grounds of Small Extent*, D. Appleton & Co., New York 1870.

³³ Význam, jež Scott trávniku přisuzuje, nelze postihnout lépe než prvními větami této kapitoly: „Hebký, hustý, nízko strížený trávník je zdaleka nejdůležitějším prvkem krásy zahrad předměstského domu.“ Tamtéž, s. 107.

Scott, chválící v předmluvě dílo Vauxovo a Olmstedovo, správně pochopil, že Jeffersonův a Downingův sen o agrární Americe po občanské válce již s jistotou nedojde naplnění a že je třeba vyjít změněným podmínkám vstříc: „Většina z milionů zaneprázdněných amerických mužů a žen si přeje mít kolem svých domovů co největší množství krásy, jaké jejich příjem dokáže zaručit, a získat je vynaložením co nejmenšího množství péče a úsilí. Právě pro tyto čtenáře je má kniha určena. Není ani pro příliš bohaté, ani pro příliš chudé, nýbrž pro onu obrovskou třídu měšťanů, kteří denně musejí odjíždět za prací daleko od svých domovů, a kteří právě proto (spíše než skutečně bohatí anebo skutečně chudí) z celého srdce ocení důmyslné krásy a radosti, které se pojí s předměstským sídlem.“³⁴ Podobně jako se Downing snažil kultivovat vztah k půdě u vzdělaných a zámožnějších farmářů, vykonal Scott tutéž úlohu pro středostavovské obyvatele předměstí. Změna životního stylu cílového čtenářstva ale nikterak neznamená, že by opustil myšlenkovou linii, již předznamenal jeho učitel Downing a před ním Jefferson.

Především, nikoliv jen trávník jako ukončený objekt recepcce, nýbrž procesy spojené s jeho „vydobyváním“ jsou podle Scotta nositeli estetických kvalit a „[t]en, kdo za časného letního rána, kdy se rosa třpytí na stéblech trávy, tlačil svou ruční sekačku po sametovém trávníku a vdechoval přitom sladkou svěžest ranního vzduchu, ovoněnou pachem čerstvě posečené trávy, ten už nikdy nebude ve městě zcela šťasten“.³⁵ Za druhé, Olmstedem navrhované propojení předních trávníků je podle Scotta povinnost, kterou nám diktuje nejen občanská soudržnost, péče o veřejný vkus a touha přispět k hodnotě naší vlasti jako celku, nýbrž též křesťanská láska: „Je nehodné křesťana upírat svému bližnímu pohled na přírodní krásu, kterou se nám s pomocí Boží daří vytvářet a udržovat. Krása, již získáme spojením našich předních zahrad do společného prostoru, je výtečnou kvalitou, která obohatí každého, kdo se takového podniku účastní, a nikoho nechudí.“³⁶ Odpor k plotům, živým plotům a optickým překážkám mezi pozemky je jedním z typických rysů americké zahradní architektury, jímž se odlišuje od architektury evropské, zvláště britské, v níž, jak píše Scott, „vysoké ploty dělají dobré sousedy“.³⁷

V.

Devatenácté století sice vtisklo předměstí amerických velkoměst tvář, teprve století dvacáté však přineslo jejich masový rozvoj a učinilo z nich převládající způsob bydlení.³⁸ Podíl na této skutečnosti patří developerské dynastii Levittů, jež vnesla na americký trh laciné sériově vyráběné montované domy a jež v průběhu patnácti let následujících po válečné realitní krizi vybudovala 180 000 domů v sedmnácti rezidenčních enklávách (tzv. Levittowns) po celých Spojených státech, od New Yorku po Puerto Rico.

³⁴ Tamtéž, s. 14.

³⁵ Tamtéž, s. 111.

³⁶ Tamtéž, s. 60.

³⁷ Tamtéž, s. 62.

³⁸ Podle Amerického úřadu pro sčítání obyvatel (US Census Office) žije na předměstích zhruba 45 % americké populace. Srov. H. J. Gans, *The Levittowners: Ways of Life and Politics in a New Suburban Community*, Columbia University Press, New York 1982, s. v.

Realita Levittowns představuje završení vývoje, který tato studie sledovala, a současně odhaluje kořeny neuspokojivého současného stavu, jenž je předmětem environmentální kritiky.³⁹ Před nastěhování do komunity Levittownu byli noví nájemníci vyzváni k souhlasu s komunálním řádem, jenž ustavoval celou řadu pravidel pro sousedské soužití. Samostatným odstavcem těchto řádů byla péče o přilehlé pozemky, v níž se (mimo jiné) předepisovalo i sekání předního trávníku minimálně jednou týdně. Porušení těchto pravidel bylo sankcionováno pokutou, či dokonce vystěhování. Hlavním disciplinačním nástrojem však byl sociální tlak samotné komunity, založené na úzkých sousedských vztazích, jak demonstruje Herbert J. Gans v sociologické práci *The Levittowners: Ways of Life and Politics in a New Suburban Community*.⁴⁰ Každý blok si podle Gansa velmi rychle vytvořil své vlastní nepsané normy, jejichž nedodržování nemilosrdně potíral. „Blok byl sociální jednotkou s vlastním standardem péče o dům a trávník. Kdo se vymykal, neměl šanci se se sousedy stýkat. [...] Každý věděl, že je to systém sociální kontroly, a přijímal jej jako nutnost, i když jedno léto jsme já a několik mých sousedů z duše toužili své trávníky vykopat a dát na dvorek místo nich zelený beton, abychom se zbavili toho nekončného zalévání, sekání a šířavých poznámek na adresu našich nevzhledných předních dvorků.“⁴¹ Podíl na rychlé adaptaci a upevnění norem měl též fakt, že mnoho z prvních obyvatel Levittownů byli vojáci vracející se z druhé světové války, a tedy lidé dodržování striktně daných standardů a rutin uvyklí.⁴²

Standards domovní a zahradní péče a „kvality“ sousedství se přirozeně odrážely i na tržních cenách realit. To vedlo k rychlému rozšíření normativních předpisů péče o trávník i za hranice Levittowns, do jiných rezidenčních komunit a posléze i do městských vyhlášek, jak dokumentuje Rappaport.⁴³ Uvědomění si dvojího tlaku na údržbu trávníku – „tvrdého“ tlaku smluvního řádu a „měkkého“ tlaku sousedské komunity – bylo hybným impulzem článku Michaela Pollana „Proč sekat? Argument proti trávníku“, jenž tradici dnešní environmentální kritiky započal.⁴⁴ Na rozdíl od ní je si však Pollan vědom, že kořeny ideálu amerického trávníku nejsou ryze estetické. Jsou úzce navázány na americkou kulturní identitu a zasahují až k fundamentálním hodnotám americké demokracie: „Zřejmě proto, že společná země, a nikoliv jazyk, rasa nebo kmenová příslušnost, je tím, co z nás dělá Američany, vypěstovali jsme si nedůvěru vůči individuálním přístupům ke krajině. Půda je příliš důležitá pro naši americkou identitu, než abychom mohli každému dovolit, aby s ní nakládal, jak se mu zlíbí. A jakmile jednou připustíme, že půda má být prostorem konsenzu, a nikoliv sebevyjádření jedinců, stává se americký trávník – prostý, kolektivní, ritualizovaný a národní – něčím zcela nevyhnutelným.“⁴⁵

³⁹ Původním oborem podnikání Abrahama Levitta, zakladatele developerské dynastie a otce Williama Levitta, v jehož ruce dosáhla firma nejvyšší produktivity, bylo parkové návrhářství a péče o komunální zelen. Téže činnosti se nadále věnoval i poté, co vedení firmy převzal jeho syn. Z architektonických plánů Levittowns i z předpisů, jimiž se řídila údržba domů a předních dvorků, je patrné, že se A. Levitt (vědomě nebo instinktivně) hlásil ke stejným zásadám jako Scott.

⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 48–49.

⁴¹ Tamtéž, s. 156, 177.

⁴² Srov. T. Steinberg, *American Green: The Obsessive Quest for Perfect Lawn*, viz výše, s. 17–39.

⁴³ B. Rappaport, *Green Landscaping: Greenacres*, viz výše, nepag.

⁴⁴ M. Pollan, *Why Mow? A Case against Lawns*, viz výše, s. 67.

⁴⁵ Tamtéž, s. 77.

LITERATURA

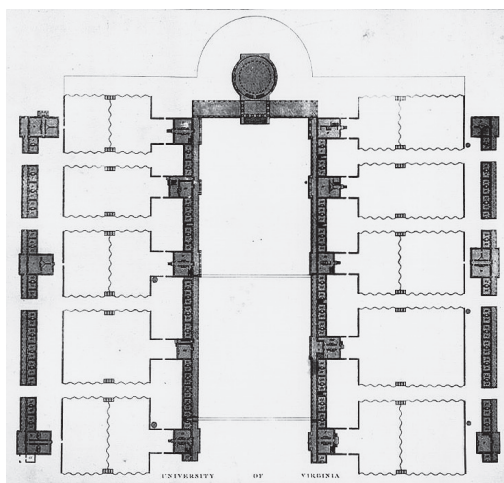
- Bormann, F. H., *Redesigning the American Lawn*, Yale University Press, New Haven 2001.
- Bourne, R. S., Trans-national America, *Atlantic Monthly*, 1916, č. 118, s. 86–97.
- Byrne, L. B., Of Looks, Lawns and Laws: How Human Aesthetic Preferences Influence Landscape Management, Public Policies and Urban Eco System, in: D. Laband, (ed.), *Emerging Issues Along Urban-Rural Interfaces: Linking Science and Society Conference Proceedings*, Auburn University Press, Auburn 2005, s. 42–46.
- Creese, W. L., *The Crowning of the American Landscape: Eight Great Places and Their Buildings*, Princeton University Press, New York 1985.
- Diogénes Laertios, *Život a učení filozofa Epikúra*, Rovnost, Praha 1952.
- Downing, A. J., *A Treatise on the Theory and Practice of Landscape Gardening Adapted to North America*, Wiley & Putnam, London – New York 1841.
- Gans, H. J., *The Levittowners: Ways of Life and Politics in a New Suburban Community*, Columbia University Press, New York 1982.
- Gilbertová, K. E.; Kuhn H., *Dějiny estetiky*, Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Praha 1965.
- Hafertepe, K., An Inquiry into Thomas Jefferson's Ideas of Beauty, *Journal of the Society of Architectural Historians*, roč. 59, 2000, č. 2, s. 216–231.
- Jefferson, T., *The Declaration of Independence and Letters, Addresses, Excerpts and Aphorisms*, ed. R. S. Poppen, St. Louis, MO, 1898.
- , *The Life and the Selected Writings of Thomas Jefferson, 1743–1826*, ed. A. Koch; W. Peden, Random House, New York 1983³.
- , *Writings*, ed. M. Peterson, Literary Classics of the U.S.A., New York 1984.
- Jenkins, V. S., *The Lawn: A History of an American Obsession*, Smithsonian Books, Washington 1994.
- Kolbert, E., Turf War, *The New Yorker*, 21. července 2008.
- Milesi, C.; Running, S. W.; Elvidge, C. D. et al., Mapping and Modeling the Biogeochemical Cycling of Turf Grasses in the United States, *Environmental Management*, roč. 36, 2005, č. 3, s. 426–438.
- O'Malley, T., The Lawn in Early American Landscape and Garden Design, in: G. Teysot (ed.), *The American Lawn*, Princeton Architectural Press, New York 1999, s. 65–87.
- Olmsted, F. L., *Public Parks and Enlargement of Towns*, Riverside Press, Cambridge 1870.
- Pollan, M., Why Mow? A Case against Lawns, in: M. Pollan, *Second Nature: A Gardener's Education*, Dell Publishing, New York 1991, s. 65–78.
- Quinby, L., Thomas Jefferson: The Virtue of Aesthetics and the Aesthetics of Virtue, *The American Historical Review*, roč. 87, 1982, č. 2, s. 337–356.
- Rappaport, B., Green Landscaping: Greenacres, *The John Marshall Law Review* (on-line), roč. 26, 1993, č. 4, dostupné z: <http://archive.epa.gov/greenacres/web/html/index-7.html> (cit. 28. 12. 2014).
- Robbins, P., *The Lawn People: How Grass, Weeds and Chemicals Make Us Who We Are*, Temple University Press, Philadelphia 2007.
- Scott, F. J., *Victorian Gardens: The Art Of Beautifying Suburban Home Grounds of Small Extent*, D. Appleton & Co., New York 1870.
- Steinberg, T., *American Green: The Obsessive Quest for the Perfect Lawn*, W. W. Norton, New York 2006.

Jan Hlávka

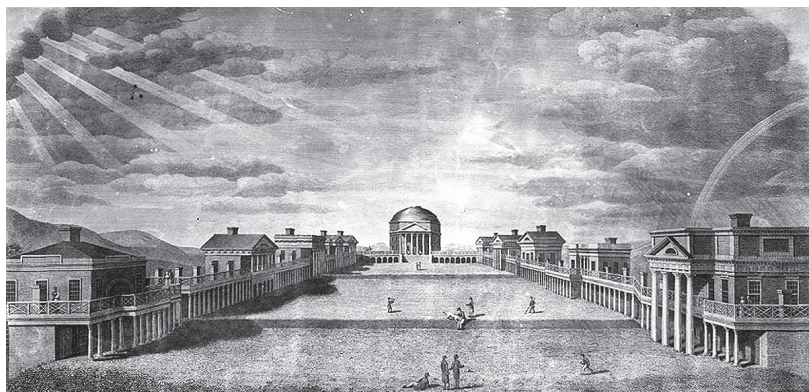
Katedra estetiky, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
hlavkajan@fast-mail.org

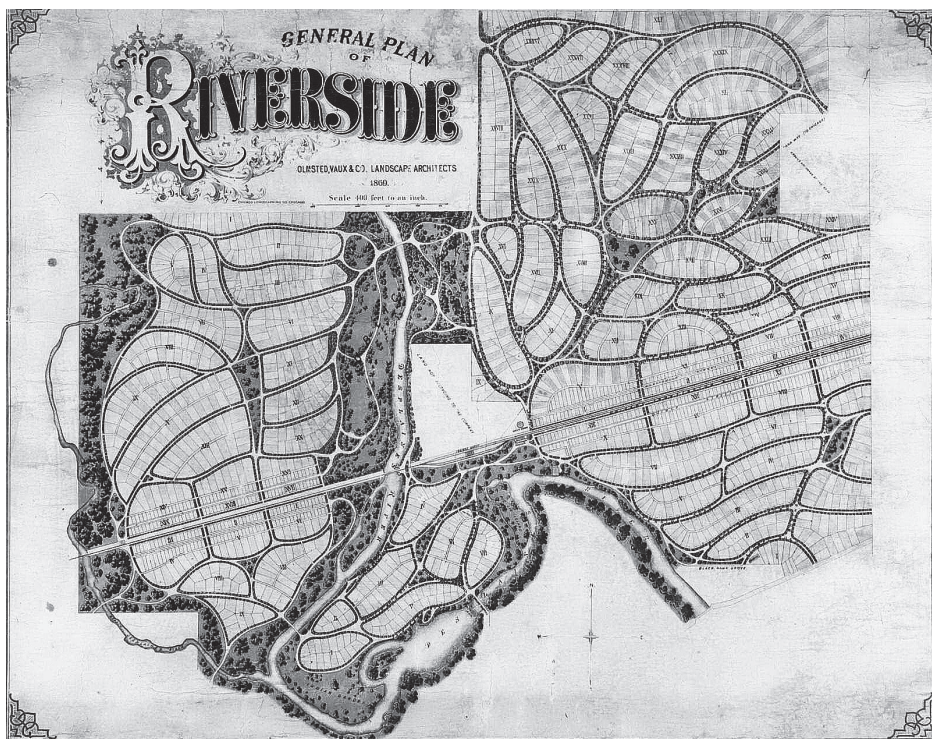
Obrázek 1: Zadní průčelí sídla Mount Vernon s rodinou George Washingtona na terase, Benjamin Henry Latrobe (1764–1820), akvarel, lavírovaná perokresba, 16. července 1796. Sotheby's, prostřednictvím Wikimedia Commons.

Obrázek 2: Plán University of Virginia, podle kresby Thomase Jeffersona vryl Peter Maverick, mědiryt, 1826. Prostřednictvím Wikimedia Commons.

Obrázek 3: *Univeristy of Virginia, trávnik, 1826* (stromy již byly vysázeny, ale byly pravděpodobně kreslířem vynechány, jak tvrdí např. Pendleton Hogan v knize *The Lawn: A Guide to Jefferson's University*, 1987). Henry Schenck Tanner, mědiryt, 1826. Detail z mapy University of Virginia od Hermana Böje, 1827. Reprodukce se svolením Tracy W. McGregor, Library of American History, Special Collections Department, University of Virginia, prostřednictvím Wikimedia Commons.

Obrázek 4: *Plán předměstí Riverside*, Frederick Law Olmsted a Calvert Vaux, 1869. Reprodukce se svolením Jessiky Frances, dočasné Village Manager, Village of Riverside, Illinois.